

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

การเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา คือ กระบวนการติดตามสังเกตและพิจารณาลักษณะการเกิดและการกระจายของโรคและภัยต่างๆอย่างมีระบบ ซึ่งจะรวมถึงปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง การเกิดและการกระจายด้วย ประกอบด้วยขั้นตอน การรวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ แปลผลและการกระจายข้อมูลข่าวสาร เพื่อนำไปสู่การดำเนินการควบคุมป้องกันโรคที่มีประสิทธิภาพ การเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา จึงเป็นเครื่องมือสร้างองค์ความรู้หลักที่สำคัญ ซึ่งจำเป็นในการวิเคราะห์สถานการณ์ การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของมาตรการการวางแผน ตลอดจนให้ข้อมูลที่สำคัญในการติดตามและประเมินผลมาตรการในการป้องกันและควบคุมปัญหาสาธารณสุข ปัจจุบันการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาในระดับอำเภอทั่วประเทศไทย ประกอบด้วยระบบเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา 3 ระบบ คือ

1. ระบบเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาที่เป็นระบบหลัก มีโครงสร้างและเครือข่ายครอบคลุมระดับประเทศ โดยกำหนดรูปแบบการจัดส่งข้อมูลที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน
  2. ระบบเฝ้าระวังพิเศษ อาจใช้โครงสร้างของระบบหลักหรือมีรูปแบบของตนเอง
  3. ระบบเฝ้าระวังเฉพาะกิจ เป็นระบบที่มีการดำเนินการเป็นครั้งคราวตามความจำเป็น
- ทั้ง 3 ระบบ ได้ใช้วิธีการเขียนบัตร์รายงาน หรือใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เรียกข้อมูลจากระบบฐานข้อมูลการรักษาพยาบาลของสถานบริการสุขภาพ เช่น โรงพยาบาล สถานีอนามัย ศูนย์สุขภาพชุมชน โดยกำหนดให้มีศูนย์ข้อมูลระบาดวิทยาอำเภอ ทำหน้าที่รวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ สถานการณ์โรค การรับส่งข่าวสาร ระหว่างพื้นที่และส่วนกลาง เพื่อการพิจารณาดำเนินการควบคุมและป้องกันโรคต่อไป ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีระบบสารสนเทศด้านภูมิศาสตร์ในการสนับสนุนงานการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา ทำให้การได้มาของข้อมูลด้านการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาที่แสดงผลเชิงสารสนเทศด้านภูมิศาสตร์มีความยุ่งยาก ซับซ้อนและใช้เวลานาน หากมีการพัฒนาระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ ตามวัตถุประสงค์ของการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา ที่สามารถตรวจพบการระบาดของโรค แหล่งแพร่เชื้อ หรือจุดกำเนิดของโรคและสามารถควบคุม จำกัดวงและขอบเขตความเสียหายของพื้นที่ได้รวดเร็วมากเท่าใด ก็ยิ่งสามารถยับยั้งหรือควบคุมการแพร่ระบาดของโรคและภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและทัน่วงที

จากรายละเอียดข้างต้นผู้ศึกษาซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานด้านระบาควิทยาในระดับ
อำเภอจึงประสงค์ศึกษาการค้นคว้าแบบอิสระเรื่องการพัฒนาสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ใน
งานเฝ้าระวังทางระบาควิทยา อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน

1.2 วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์สำหรับงานเฝ้าระวังทางระบาควิทยาอำเภอบ้าน
หลวง จังหวัดน่าน

1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ได้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์สำหรับงานเฝ้าระวังทางระบาควิทยา สามารถนำไปเป็น
ต้นแบบในการพัฒนาร่วมกับระบบสารสนเทศแบบเครือข่ายและฐานข้อมูลด้านสาธารณสุขได้
2. ได้เครื่องมือสำหรับการดำเนินงานด้านการเฝ้าระวังทางระบาควิทยาที่มีประสิทธิภาพ

1.4 แผนดำเนินการ ขอบเขต และวิธีการศึกษา

1.4.1 แผนดำเนินการ

1. ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลทำความเข้าใจกับปัญหาที่เกิดขึ้น
2. วิเคราะห์ปัญหา
3. ออกแบบระบบที่ได้จากการวิเคราะห์ปัญหา
4. สร้างระบบตามทีออกแบบ
5. ทดสอบและทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในส่วนของระบบที่ยังไม่สมบูรณ์
6. ประเมินการทำงานของโปรแกรมและระบบ
7. จัดทำคู่มือในการใช้งาน

1.4.2 ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้คือ อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
ซึ่งประกอบด้วย หมู่บ้าน 26 หมู่บ้าน 3,895 หลังคาเรือน ประชากร 12,126 คน พื้นที่ 338 ตาราง
กิโลเมตร

2. ขอบเขตด้านข้อมูล

- 2.1 ข้อมูลการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อทางระบาควิทยา 81 โรค ใน รง.506
ของประชาชนในพื้นที่อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน

2.2 การกำหนดรหัสข้อมูลของระบบ เช่น รหัสโรคและรหัสสถานบริการ สาธารณสุข ใช้รหัสมาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ส่วนรหัสหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ใช้ของกระทรวงมหาดไทย

2.3 ข้อมูลด้านสารสนเทศภูมิศาสตร์พื้นที่อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน

3. ขอบเขตด้านระดับของหน่วยงานเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในงานเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาสำหรับศูนย์ข้อมูลระบาดวิทยาอำเภอบ้านหลวง และทีมทีมเฝ้าระวังสอบสวนเคลื่อนที่เร็ว (SRRT : Surveillance and Rapid Response Team) อำเภอบ้านหลวง

4. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้มีขอบเขตด้านเนื้อหาตามขั้นตอนของการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาที่สนับสนุนงานด้านระบาดวิทยาตามแผนภาพดังนี้

<u>ระบาดวิทยา</u>	<u>ขั้นตอนการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา</u> (ขอบเขตการศึกษา)
<p>1.การเกิด</p> <ul style="list-style-type: none"> - อะไร (โรค/นิยาม) - มากแค่ไหน(ขนาด) - รุนแรงไหม <p>2.การกระจาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - กับใคร (บุคคล) - เมื่อไร (เวลา) - ที่ไหน (สถานที่) <p>3.สิ่งกำหนด(เป็นอย่างไ)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Agent - Host - Environment 	<p>1.รวบรวมข้อมูล</p> <ul style="list-style-type: none"> - รับ/ตรวจสอบ - จัดทำฐานข้อมูล <p>2.เรียบเรียงและนำเสนอข้อมูล</p> <p>3.วิเคราะห์และแปลผล</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดลำดับความสำคัญ - โรคที่มีสถานการณ์ปัจจุบัน / แนวโน้มผิดปกติ - พื้นที่ / กลุ่มคนที่ผิดปกติ <p>4.การกระจายข่าวสาร</p> <ul style="list-style-type: none"> - เตือนภัย

ที่มา : สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค (2545)

รูปที่ 1.1 ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหาขั้นตอนเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา

1.4.3 วิธีการศึกษา

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วย

(1) ข้อมูลเชิงพื้นที่ ได้มาจากการสำรวจ และแผนที่พื้นฐานจากกรมแผนที่ทหาร อันได้แก่ ถนน ทางน้ำ เขตการปกครอง ประกอบกับการสำรวจเพื่อจัดเก็บข้อมูลบางส่วนเพิ่มเติม และการปรับแก้ข้อมูล เช่น ระบบพิกัดให้มีความถูกต้องเชิงพื้นที่โดยทำงานร่วมกับระบบการสำรวจพิกัดด้วยดาวเทียม (Global Positioning system - GPS) เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น ข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศได้มาจาก เว็บไซต์ PointAsia.com

(2) ข้อมูลเชิงบรรยาย ได้มาจากระบบสารสนเทศของโรงพยาบาลบ้านหลวงในส่วนของข้อมูลประชากรและหมู่บ้าน ตลอดจนข้อมูลด้านระบาดวิทยา เช่น ข้อมูลผู้ป่วยโรคติดต่อ โรคไม่ติดต่อ และภัยต่างๆ ตามรายงาน รง. 506 ข้อมูลส่วนอื่นๆที่เกี่ยวข้องมาจากหน่วยงานต่างๆเช่น สถานีอนามัย 4 แห่ง ในอำเภอบ้านหลวง โรงพยาบาลน่าน สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ หน่วยงาน ภาครัฐและเอกชน รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและข้อมูลจากชุมชน

2) ข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วย

(1) เอกสารจากสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(2) เอกสารจากสำนักระบาดวิทยากรมควบคุมโรค กระทรวง

สาธารณสุข

(3) เอกสารจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน

(4) เอกสารจากศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (ภาคเหนือ) ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1.5 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1.5.1 ระบบที่ใช้ในการจัดการข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงพื้นที่

ใช้โปรแกรม Snagit8 ในการสร้างและจัดการภาพถ่ายทางอากาศที่ได้จากเว็บไซต์ PointAsia.com จากนั้นใช้โปรแกรม ArcView GIS 3.3 ในการนำเข้าและปรับปรุงข้อมูลเชิงพื้นที่โดยกำหนดจุดพิกัดที่ถูกต้อง การสร้างไฟล์ภาพที่มีพิกัดหรือ Tiff File รวมถึงการสร้าง

ส่วนเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลเชิงพื้นที่และข้อมูลเชิงบรรยาย และแปลงกลับให้อยู่ในรูปแบบการจัดเก็บของโปรแกรมสำเร็จรูปที่เขียนด้วย Microsoft Visual Basic 6.0 ซึ่งโปรแกรมที่สนับสนุนการพัฒนา Application แบบ Component คือ เป็นการนำเอาวัตถุ (Object) ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยโปรแกรม Visual Basic เอง มาประกอบเข้าด้วยกันและเขียนคำสั่งควบคุมการทำงาน ได้ตามความต้องการของผู้พัฒนา Application นั้น ลักษณะการทำงานดังกล่าวทำให้สามารถพัฒนา Application ได้สะดวกรวดเร็ว โดยส่วนของการแสดงผลของสารสนเทศภูมิศาสตร์ได้ดึงเอาความสามารถของโปรแกรม MapWindow GIS ซึ่งโปรแกรมที่ใช้ทางด้าน GIS ข้อดีของโปรแกรมคือ ใช้งานได้ง่ายขนาดของโปรแกรมเล็กทำให้ใช้ทรัพยากรของเครื่องน้อย และมีฟังก์ชันค่อนข้างหลากหลาย มี plug-in เฉพาะทาง เช่น การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ และการวิเคราะห์เรื่องน้ำ และเป็นโปรแกรมแบบ Open source ซึ่งมีความเหมาะสมกับการศึกษาค้นคว้า รวมถึงหน่วยงานของรัฐที่ผู้ใช้งานมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ นอกจากนี้ยังมี ActiveX เพื่อให้สามารถพัฒนาฟังก์ชันเพิ่มเติมโดยใช้ Visual Basic, C#, C++ หรือโปรแกรมอื่นๆ ที่รองรับ ทำให้ยืดหยุ่นในการพัฒนา Application เฉพาะทาง โดย Mapwindow GIS สามารถรองรับ Shape File ซึ่งใช้กันทั่วไป ทำให้สามารถใช้ข้อมูลที่ได้มาจากหน่วยงานราชการ หรือจากหน่วยงานอื่นๆ ที่เป็น Shape File หรือไฟล์ชนิดอื่นที่รองรับได้มาใช้งาน

2. ข้อมูลเชิงบรรยาย

ใช้ระบบฐานข้อมูลของโปรแกรมสำเร็จรูปที่เขียนขึ้นด้วย Microsoft Visual Basic 6.0 จัดเก็บข้อมูลเชิงบรรยายของระบบ เช่น ข้อมูลหมู่บ้าน ประชากร ข้อมูลผู้ป่วยและข้อมูลเชิงบรรยายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องรวมถึงข้อมูลในลักษณะของการอ้างอิงเชิงพื้นที่ (Geocoding addresses) เพื่อใช้ในการอ้างอิงถึงสถานที่เกิดโรคหรือพบผู้ป่วย เป็นฐานข้อมูลที่ใช้ระบบไฟล์เป็น DBF

1.5.2 รายละเอียดของซอฟต์แวร์

ในการศึกษาจะใช้ซอฟต์แวร์หลักในการดำเนินการดังนี้

1. ซอฟต์แวร์สำหรับระบบปฏิบัติการ

ระบบปฏิบัติการ (Operating System) Microsoft Windows XP

2. ซอฟต์แวร์สำหรับการเขียนโปรแกรม

Microsoft Visual Basic 6.0

3. ซอฟต์แวร์ที่ใช้ในการพัฒนา

1) Snagit8

2) ArcView GIS 3.3

3) MapWindow GIS

4. ซอฟต์แวร์ด้านข้อมูลผู้ป่วยในโรงพยาบาลบ้านหลวง

- 1) HOSxP
- 2) 506 V.3

5. ซอฟต์แวร์สนับสนุนอื่นๆ ในการดำเนินงานอาจมีโปรแกรมอื่นๆ ตามความจำเป็น เพื่อช่วยในการจัดการฐานข้อมูลเบื้องต้น อาทิ Microsoft Excel , Microsoft Access Microsoft Word และ Photoshop CS2

1.5.3 รายละเอียดของฮาร์ดแวร์

1. เครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลใช้ในการศึกษาและพัฒนาระบบ มีคุณสมบัติดังนี้

- 1) หน่วยประมวลผลกลาง (CPU) รุ่น Intel Pentium D 1.6 GHz
- 2) หน่วยความจำหลัก (RAM) 1024 MB DDR2RAM
- 3) หน่วยความสำรอง (Hard disk) 160 GB at 7200 rpm
- 4) DVD+/RW drive
- 5) การ์ดแสดงผลทางจอภาพ NVIDIA GeForce 7500LE
- 6) Monitor 17 Inch
- 7) เครื่องพิมพ์ (Laser Printer)

2. เครื่องคอมพิวเตอร์ Notebook ใช้ในการศึกษาและพัฒนาระบบ มีคุณสมบัติดังนี้

- 1) หน่วยประมวลผลกลาง (CPU) รุ่น Intel Core 2 Duo 1.8 GHz
- 2) หน่วยความจำหลัก (RAM) 2048 MB DDR2RAM
- 3) หน่วยความสำรอง (Hard disk) 160 GB
- 4) DVD+/RW drive
- 5) การ์ดแสดงผลทางจอภาพ NVIDIA NB8M-GS
- 6) Monitor 14.1 Inch

3. ระบบการสำรวจพิกัดด้วยดาวเทียม (Global Positioning System : GPS)

- 1) หน่วยประมวลผลกลาง (CPU) รุ่น 520 MHz Intel XScale
- 2) หน่วยความจำหลัก (RAM) 256MB NAND Flash ROM
- 3) Triband ,GPRS Class 10
- 4) SiRF Star III single GPSchip

1.6 นิยามศัพท์

โรคติดต่อทางระบาดวิทยา หมายถึง โรคติดต่อ จำนวน 81 โรค ตามมาตรฐานงานระบาดวิทยาโรคติดต่อ ของสำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

ระบาดวิทยา (Epidemiology) หมายถึง การศึกษาถึงการกระจายโรคและองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์ต่อสุขภาพอนามัย หรือปัจจัยที่ทำให้เกิดโรคในกลุ่มประชากรและสามารถนำผลการศึกษาไปวางแผนในการป้องกันและควบคุมโรค

ทีมเฝ้าระวังสอบสวนเคลื่อนที่เร็ว (SRRT : Surveillance and Rapid Response Team) หมายถึง คณะบุคคลซึ่งมีคำสั่งแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ติดตามสังเกตลักษณะการเกิด การกระจายโรคอย่างสม่ำเสมอและเมื่อมีโรคติดต่อเกิดขึ้นในพื้นที่ จะต้องทำกิจกรรมการสอบสวนโรค กิจกรรมการควบคุมการระบาดของโรค

ศูนย์ข้อมูลระบาดวิทยา หมายถึง หน่วยงานที่ทำหน้าที่เฝ้าระวังโรคติดต่อทางระบาดวิทยา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลการเจ็บป่วยจากแบบ รง.506 จากสถานบริการสาธารณสุข และจัดทำเป็นสารสนเทศด้านระบาดวิทยา

สถานบริการสาธารณสุข หมายถึง หน่วยงานที่ให้บริการตรวจรักษาโรคแก่ผู้ป่วย ได้แก่ โรงพยาบาล ศูนย์สุขภาพชุมชน และสถานีนอนามัย

แบบ รง.506 หมายถึง บัตรรายงานผู้ป่วย ที่ใช้บันทึกข้อมูลการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อทางระบาดวิทยา ของผู้ป่วยแต่ละรายที่เข้ารับการรักษาจากสถานบริการสาธารณสุข

การสอบสวนโรค หมายถึง กิจกรรมเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการเกิดโรค ด้วยการรวบรวมข้อมูลรายละเอียดทางด้านสิ่งแวดล้อม และการชั้นสูตรทางห้องปฏิบัติการ เพื่อให้ได้ปัจจัยสำคัญที่จะอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดโรค หรือการระบาดของโรคนั้น

ผู้บริหาร หมายถึง ผู้อำนวยการ โรงพยาบาล สาธารณสุขอำเภอ หัวหน้าสถานีนอนามัย

1.7 สถานที่ที่ใช้ในการดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

1. โรงพยาบาลบ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
2. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน
3. สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4. สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศและการจัดการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5. ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ(ภาคเหนือ) ภาควิชาภูมิศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่